

H. Kristoferson

Holger Friis Johansen

29. april 1927 – 2. november 1996

Af Johnny Christensen

Den 2. november 1996 døde Holger Friis Johansen. Han blev født den 29. april 1927 og blev altså knap 70 år. To festskrifter måtte ændres til mindeskrifter: et fra *Agora*, tidsskrift for Institut for Oldtids- og Middelalderforskning ved Aarhus Universitet, Holger Friis Johansens arbejdsplads i det meste af hans videnskabelige liv, det andet vol. 48 af *Classica et Mediaevalia*, det danske videnskabelige tidsskrift for græsk og latinsk oldtids- og middelalderfilologi, til hvis redaktion Holger Friis Johansen var knyttet i mange år, 1979-84 som hovedredaktør.

Professor i klassisk filologi ved Aarhus Universitet blev han i 1961, efter doktorgraden fra København 1959. Han stammede fra København, fra en familie som hørte hjemme i de klassiske studier. Faderen, Knud Friis Johansen, var en førende klassisk arkæolog med filologisk uddannelse, moderen Charlotte f. Brøndsted ligeledes klassisk arkæolog, den yngre broder Karsten blev klassisk filolog og senere professor i antik filosofi; tilmed blev Holger Friis Johansen gift med Bente, f. Harkjær-Simonsen, som var studiekammerat og siden blev gymnasie- og universitetslærer i de klassiske fag.

Han var, som broder og hustru, student fra Metropolitanskolen, dengang et gymnasium med stærke klassisksproglige traditioner og lærerkræfter. Siden studerede han i København, hvor den vigtigste indflydelse blev Carsten Høeg, med hvem han delte betagelsen af den attiske tragedie. Efter embedseksamen i klassisk filologi og engelsk 1952 arbejdede han med den danske middelalderlatinske ordbog "*den danske du Cange*", et arbejde han aldrig slap og hvis 4. fascikel kunne forelægges i dette selskab i 1993. Han arbejdede også nogle år ved Rigsarkivet og opøvede dér sine kundskaber i middelalderlatin. 1961 blev han Franz Blatts kollega som professor i klassisk filologi ved Aarhus Universitet. Her blev han efterhånden især den græske filologis fineste og mest internationalt kendte re-

præsentant i Danmark. Han blev medlem af dette Selskab 1977 og lagde meget arbejde i Selskabets kommissioner og komiteer for latinsk og græsk ordbogsarbejde. Som professor underviste han bredt, også i sproglige discipliner. Han vandt de studerendes respekt og kærlighed ved sin faglige og menneskelige omhu for deres vel. Han var en fortræffelig forelæser.

Holger Friis Johansen så det som en del af professoratets pligtområde at gennemse og vurdere ikke mindst yngres arbejder. Han brugte megen tid på positiv detailkritik af værker som indbød til det. Man ser det af adskillige anmeldelser i tidsskriftet *Gnomon*. Et eksempel fra nyere tid er hans omhyggelige kritiske gennemlæsning af manus til den Hesychudgave dette Selskab er ansvarlig for. Alt dette arbejde gik langt ud over hvad man normalt forventer af en venlig gennemlæsning med kommentar.

Holger Friis Johansen opretholdt den gode tradition for kollegial forbindelse med gymnasieskolen som har været i hævd inden for den klassiske filologi på de danske universiteter. Han deltog i gymnasieskolens efteruddannelseskurser, offentliggjorde vigtige arbejder i Klassikerforeningens skriftserier, og var i mange år censor ved gymnasieskolens eksaminer.

Holger Friis Johansen påtog sig gennem årene mange administrative hverv ved institut og fakultet. I vanskelige år som 1973-74 var han prorektor.

I de skriftlige arbejder møder man Holger Friis Johansen, dels internationalt på engelsk (med et enkelt tysk indslag), dels på dansk, formidlende, sammenfattende, oversættende. De to dele af forfatterskabet supplerer hinanden. Intet er blot reproducerende eller refererende. Omkring hovedsøjlerne, udgaven af *de Asylsøgende (Supplices)* 1980, og *Fri Mands Tale* (1984) (FMT) grupperer sig de øvrige arbejder. Selvom tragedien står særlig frem, føjer den sig dog ind i og belyses af arbejder med anden litteratur. I det følgende tages udgangspunkt dels i arbejdet med Theognis, dels i tragediearbejderne og dels i *Fri Mands Tale*.

Holger Friis Johansens sidste engelsksprogede artikler var en række på tre om digteren Theognis i *Classica et Mediaevalia* vol 42, 44, 47, 1991-96, kaldet *A Poem by Theognis*. Formen er en kommentar til særligt vigtige ord i v. 19-38 i den under Theognis' navn overleverede samling på ca. 1400 v. Disse i elegisk versemål komponerede digte er af forskellig alder og oprindelse, samlede i flere om-

gange, sandsynligvis også til brug ved samvær i mandskredse fra overklassen, nedslag af en 'symposiastisk' tradition.

Holger Friis Johansen mener, som mange andre, at især blandt de første 300 v. er mange at tilskrive samme arkaiske digter Theognis fra Megara. Om byen Megaras identitet, og om Theognis hører hjemme i 7. eller 6. århundrede, er der megen uenighed, ligesom om inddelingen i enkeltdigte.

Holger Friis Johansen præsenterer alle disse problemer indledningsvis og tager os ved hånden gennem de nævnte vers. En del ord bestemmes tidsmæssigt i den betydning de anvendes i, eller som synes mest i overensstemmelse med konteksten.

Digteren nævner sit eget navn, således at man forstår at vor viden om digterens identitet skyldes et 'segl' sat på digtet. Dette segl har været endeløst diskuteret: Var det et rigtigt fysisk segl, eller billedligt; måske adressatens navn, Kyrnos, som forekommer i v. 25 & 28, eller Theognis' eget.

Holger Friis Johansen argumenterer for at det er selve navnet Theognis, men at metaforen må være forholdsvis sen. En analyse af et ord som hænger sammen med ordet *sophos* 'fagligt dygtig', senere 'vis, indsigtfuld' i almindelighed, fører til en datering omkring 500 f.Kr., altså ganske sent, på tærsklen til det klassiske århundrede. Opbygningen af digtet, med en modstilling af forfatter og adressat, og klargøring af at forfatterens almene visdom, formet i digtet, skal formidle en afgørende vigtig moralsk-politisk holdning til den nye ven; alt dette fremstår efter den nøje gennemgang af en græsk partikel "men-, -de,", der styrer modstillede begreber i en tankerække. Strukturen står klar for os da det rigtige af flere -de'er er blevet fundet. Et andet af de berømteste digte, "Jeg har givet dig vinger, Kyrnos...." (v. 237-54), ser vi nu har en struktur af spejlvendt karakter i forhold til det første, digteren ender med en ironisk bortkastet af det egne værks virkning på den elskede som lader hånt om sin – som vi ved – kostelige gave. Pludselig står efter mange nøgterne og tilsyneladende forsigtige detailanalyser et digterværk klart i sin helhed for os, måske den første af en digter selv komponerede samling af den elegiske, personligt reflekterende og rådgivende karakter; hvis så, formentlig forudsættende en ved skriftens hjælp mulig universel udbredelse i sin oprindelige individuelle form.

Artikelseriens spil mellem en analyse af detaljer såvidt muligt

uden at forudsætte helhedsløsninger, og den endelige, til dels kun antydende, ganske radikale rekonstruktion, er typisk for Holger Friis Johansen: Kun hvis grundlaget er fast, tilbageholdende og nøgternt erhvervet, kan forståelsen pege langt ud.

Den attiske tragedie var og blev Holger Friis Johansens nærmeste arbejdsgenstand og udfordring livet igennem.

Hovedværkerne er disputatsen *General Reflection in Tragic Rhesis* (1959), den store ræsonnerede Sophokles bibliografi, *Lustrum VII* (1962) og Indledning, Udgave og Kommentar til Aischylos' *Supplices* ('de Asylsøgende') i tre bind (1980) i samarbejde med Edward W. Whittle fra Birmingham. Hertil slutter sig dels de vigtige interpretationer af Sophokles' *Elektra* (*C & M* vol. 35, 1964) og Heraklesskikkelsen i *Trachinerinderne* (*C & M* vol. 37, 1986), dels en række dansksprogede bidrag til samleværker som Rudi Thomsen (ed.) *Det Athenske Demokrati* (I, 1986) og hæfter udgivet af Klassikerforeningen samt afsnit i FMT. *Kor og Skuespillere hos Sophokles* (1962) og *Aischylos* (1989) giver sammen med de nævnte kapitler en indledning til attiske tragedier som er både klarere og dybere end mange tykkere og mere prætentiose værker fra nyere tid.

Holger Friis Johansens produktion er ejendommelig egal, både i kvalitet, stil og fordeling på tid. Eller måske skal man netop ikke undre sig. Hans styrke var vel det stadige og stædige arbejde og den nøgterne, om muligt kortfattede, men omhyggelige formulering. I synspunktet for tragedien synes der fra disputatsen af at ligge en ledende tanke: at tage alvorligt oldtidens tanke om dramaet som opdragende, digterne som lærere der skal gøre borgerne bedre. Holger Friis Johansen henviser til Aristofanes' *Frøerne* (v. 1006 ff). I dette skuespil søger man at hente en af de døde tragikere op fra Underverdenen, fordi Athen savner åndelige vejledere. Dette pædagogiske synspunkt skal naturligvis modificeres og forstås således at opdragelsen sker indirekte, gennem handlingens problemstillinger, ikke gennem foredragets problemløsning. Arbejdet med tolkningen er tilskuerens eget ansvar, for hvilke problemer, og i hvilken forstand de stilles, er aldrig umiddelbart klart. Hvis imidlertid det pædagogiske er udgangspunktet, må den måde hvorpå almene tankegange formuleres og anvendes i stykker være af grundlæggende vigtighed. Det vil være et rimeligt punkt for Holger Friis Johansen at begynde.

Han går formalt til værks: Almene sætninger (gnomer) kan

knyttes på forskellig måde til de konkrete eksempler (paradeigmata), der enten har ført til gnomen ved induktion, eller anføres som evidens herfor. Eksemplerne kan være hentet udefra, fra den fælles mytologiske baggrund fx, eller fra handlingen selv. Eksempler fra handlingen kan anføres netop som følger af den almene sætning, altså give en applikation heraf. Denne kan i sjældne tilfælde være vendt om (kontrastiv): Almindeligt siges at, men i dette tilfælde er det anderledes.

Det greb der består i at lade almene sætninger i forskellige former for applikation spille sammen internt med handling og karakterskildring, eller eksternt med fælles baggrund, er en måde at sætte den tanke og oplevelse i gang hos tilskueren der peger ud over den individuelle historie. Denne tankeansats gribes så, kunne man sige, af den handlingsstyrende mytes "ubarmhjertige tydelighed" (FMT, 141).

Reflexion er en af de Aristoteliske tragedieelementer, **dianoia** 'tanke', ligesom 'karakterskildring' **ethos**, og **mythos**, dvs. handlingsgangen, historien, der jo netop i vor sprogbrug også er en 'myte'. Der henvises ikke til Aristoteles' *Poetik* i disputatsen, nok fordi Holger Friis Johansen ikke vil begynde med at forstyrre læsningen ved at påberåbe sig en autoritet. Men andre steder nævnes Aristoteles' *Poetik*, når argumenterne er præsenteret.

De tre store digtere er lærere på hver sin måde. Holger Friis Johansen bryder sig ikke om stereotyperne: den lyse olympier Sophokles og den forrevne grubler Euripides. Digteren taler ikke i eget navn. Vi kan ikke rekonstruere et eller flere livssyn, men nok lytte, og undertiden gyse, som over den, trods sejren, af livet eller guderne knuste Elektra hos Sophokles.

Holger Friis Johansen var på mange måder et musiksk menneske. Han spillede smukt på klaver, og jeg har set ham som en ikke ringe skuespiller i skolen, men først og fremmest kunne han tale og skrive sit eget sprog (og i øvrigt også engelsk) med omhu og styrke, hvad han også viste i sine oversættelser. Foruden det store værk FMT har vi især Aristophanes' *Acharnerne* (1955) sammen med vennen og skolekammeraten Erik H. Madsen, Udvalg af Thukydide (1963) og de vigtige, første egentlige Pindaroversættelser (1981). Aristophanes opførtes af Studenterscenen med masker og vakte megen opsigt, både for tekst og opsætning.

Fri Mands Tale er titlen på den mageløse læsebog Holger Friis Jo-

hansen gav os i 1984. Den indeholder fyldige uddrag af den græske litteratur fra Homer til Demosthenes, til dels i egne nyoversættelser, forbundet med oversigter over litteraturens historie og genrernes skiften. Baggrund og tekst bindes sammen i gennemgange og tolkninger af enkelte tekststykker. Altsammen en fryd at læse, dækkende over at værket også er et lærestykke i filologi. Hvis den vordende professionelle klassiker forener studiet af denne bog med grundig læsning af kommentaren til *de Asylsøgende*, vil han være vel hjulpen. I en gennemgang af de konkrete vanskeligheder med tekstoverlevering og arbejdet hermed, tekstkritikken, siger Holger Friis Johansen at trods alt kan man komme temmelig langt “med en passende blanding af erfaring, skarpsindighed og beskedenhed”. Hermed har han skildret sig selv. Den selvfølelse jeg hermed lægger i beskedenheden var en styrke. Han var beskeden, men han havde meget at have det i.

Den klassiske filolog er nu engang forpligtet til at bevare og helbrede de gamle tekster. Han må kunne redegøre for de enkelte steders mening; samle tolkninger til forståelse af temaer og skikkelser, og derigennem værker som helheder. Men bestanddele og lag skal hænge sammen, inden de store tolkninger voves; man må også have ryggrad til at kunne sige: Dette tekststed kan jeg ikke reparere, dette ord kender jeg godt, men jeg kan ikke forstå hvad det betyder her. Vi må finde os i at koret i tragedien sommetider fungerer på én, sommetider på en anden måde, passivt eller aktivt, i baggrund eller forgrund. Vi må finde os i alt det meget vi ikke ved, og nævne det, ligesom det vi ved men tit glemmer, fx at tragedien normalt var en mundtlig engangsbegivenhed. Holger Friis Johansen mente ikke en filolog skulle være prædikant, men det er tilladt at frydes ved formens skønhed og tankens fylde og mene, som i retfærdiggørelsen af Demosthenes i FMT s. 391, at der dengang “blev sat værdier i verden”.

De Asylsøgende, Aischylostragedien, ofrede Holger Friis Johansen og EWW én sides kommentar pr. linje på, ikke måske helt urimeligt: en meget vanskelig tekst, til dels gået i stykker, men også et drama med et særlig dragende tema: flygtende kvinder, der forfølges af brutale mænd der mener at have krav på dem. De får hjælp af konge og folk i Argos. Kongen svarer udsendingen fra forfølgerne med erklæringen om at folket har vedtaget at hjælpe flygtningene: dette er en enstemmig vedtagelse, åben, efter debat, den

kommer ikke i lukkede skrivelser, ved diplomatisk traktat, men den kan du høre klart fra "en frimands mund og tunge".

En sådan frimand var Holger Friis Johansen.

Henvisninger:

Artikel i Dansk Biografisk Leksikon (v. Erik Petersen).

HOLGER Friis Johansen 1927-1996. Et mindeskrift. AGORA 1997.

Heri: *Holger Friis Johansen* af Giuseppe Torresin (s. 1-18); *Bibliografi* af C.G. Bech m.fl. (s. 19-24).

Classica et Mediaevalia vol. 48, 1997, s. 7-23: *Holger Friis Johansen* af Ole Thomsen.

Begge artikler er skrevet af nære kolleger og venner fra Aarhus. Begge bind havde været tænkt som hilsener til 70-års dagen.